

A LA MEMÒRIA DE LLUÍS ALCANYÍS

EN EL V CENTENARI DE LA SEUA EIXIDA D'AQUEST MÓN

Daniel Benito

Quan Déu va crear l'univers i el va sembrar d'esplendoroses meravelles, el va fer tan bell que li va complaure i «va veure que tot allò que s'ha creat era bo». Llavors va decidir poblar-lo amb vivents que agraïts lloaren la seua obra i l'amaren. Així va crear els éssers més bells que hom puga imaginar. Cúmul de dons, estaven dotats de tota la saviesa, virtut, intel·ligència, gràcia i bellesa; resplendents en la seua perfecció.

Però alguns, ensuperbits i mesquins, es van inflar com a gripaus en gelosia i van proclamar amb desvergonyiment la seua rebel·lia; ara eren éssers malignes, mediocres i grossers. El Senyor de l'univers, entristit, no sabia què fer-ne ni on instal·lar-los.

Va dirigir, doncs, la seua augusta mirada per l'enlluernador escenari de la creació i va reparar en un llunyaníssim gra de pols terrenal i va decidir enviar-los allí fins que aprengueren a ser humils i bondadosos i pogueren llavors tornar.

Tradicció oral

Aquesta graciosa paràbola pot contextualitzar molt bé la peripècia vital de l'insigne metge i literat valencià Lluís Alcanyís, de qui ara commemorarem els 500 anys des que va partir d'aquest món. El 1999, amb motiu del cinquè centenari de la seua fundació, la Universitat de València va editar l'obra mèdica fonamental de Lluís Alcanyís, *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència*, en un preciós facsímil, amb estudis i introducció dels prestigiosos professors José María López Piñero i Antoni Ferrando. Set anys després s'ha promogut un senzill homenatge a la seua memòria que va culminar amb la plantació d'un arbre a ell dedicat al Jardí Botànic.

Lluís Alcanyís, de família conversa, a qui uns mèrits professionals i prestigi com a ciutadà de València més que reconeguts no van salvar de morir cremat en la foguera, era fill del notari xativí Jaume Alcanyís. Degué nàixer a Xàtiva entorn de l'any 1440, i realitzar els seus estudis de medicina bé a Lleida o bé, més probablement, a Montpeller, centre acadèmic que va heretar la cultura mèdica de l'escola de Salern.

Ens consta que el 1467 s'havia instal·lat a València, al carrer de la Taverna del Call, la mateixa on vivien els pares de Joan Lluís Vives. El 1472 es va casar en segones noces amb Elionor Esparça, també de família burgesa conversa. El benestar econòmic de

Iesus michi adiutor in omnibus

irant natura
humana loismela
tats innumerabie
perills e cassos mo
tals no he vist de t
tes les causes de m
rit nēgūa mes trifi
mes aguda: e me
cruel : que aquesta

pidemia: que axí prestamēt / e amagada per n
stres membres picipals deualla segōs que p
diuerfes experiēcies secōproua: mortificāt le
obres del coz cruel / e fetge ental grau que la
ma no tenint dispositio cōplida de instrumē
necessariament lo desempara. La qual la bo
dat diuina per tants anys permet sens que n
som ajudats de nengun remey cert: e aço cau
la specie indetezmenada del veri / e la form
de nostre viciōs diure. Encara que per los ef
tes e sentēcies de tots los doctors de medec
se liga eēr veri: e axí socozem ab multiplicati
de cordials: confortants / clarificants / e resta
tants los sperits del coz: e purgāt aquell hume
maligne / e verinos: alterant de verinosa alter
tio los humozs del coz una per hon no f
.a.f

Pàgina del *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència* de Lluís Alcanyís publicat a València entorn de 1490.

la família queda reflectit en la possessió d'unes cases, criats i bons mobles i objectes domèstics, entre els quals destaca una rica biblioteca composta per 226 volums. Allí es trobaven llibres de religió, filosofia, literatura, astrologia, història natural i un bon conjunt d'obres de medicina, la qual cosa ens dóna una idea del perfil intel·lectual d'Alcanyís.

La solidesa de la seua formació li va valdre un notable prestigi i ser nomenat membre del tribunal examinador de metges, una institució municipal creada en el segle XIV per controlar la suficiència professional dels qui sol·licitaven exercir la medicina a València i que tenia a càrrec seu també la inspecció dels establiments on s'expedien medicaments. També va formar part de la plantilla de l'Escola de Cirurgia, antiga reivindicació dels metges partidaris de la via pràctica, que, com Alcanyís, l'havien defensada en oberta oposició als tradicionalistes, que menyspreaven el treball manual.

L'obra més significativa de Lluís Alcanyís és sens dubte el seu *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència*, que dóna testimoni del seu sentit pràctic de l'exercici de la medicina i d'una moderna preocupació per la millora de les condicions de la vida urbana, compromís social que comparteix amb Joan Lluís Vives. *El Regiment* és un opuscle de 14 fulls, publicat a València per Nicolau Spindeler entorn de 1490. S'inscriu en la tradició de tractats o règims de salut, que, segons el galenisme arabitzat professat per Alcanyís, versen sobre les condicions que influeixen en la conservació de la salut: aire i ambient, menjar i beguda, exercici i descans, son i vigília, excrecions i secrecions i afeccions de l'ànim. El sentit pragmàtic d'Alcanyís cerca realitzar un quadernet molt útil i breu per a la millor difusió d'aquests coneixements, utilitzant per a això l'«última tecnologia» representada per la impremta. Com que l'opuscle s'imprimeix amb motiu de l'epidèmia que assolava València el 1490 i l'any següent, i com que Alcanyís la creia originada per un càstig diví, anteposa unes recomanacions de caràcter religiós a l'«ordre medicinal» dels següents capítols. En ells no es limita a transcriure les normes tradicionals, sinó que utilitza àmpliament la seua experiència personal i les completa amb un «regiment curatiu» per afrontar la malaltia contreta, que es desenvolupa en tres parts: dietètica, medicamentosa i quirúrgica per al tractament correcte dels bubons produïts per la pesta.

Quan el 1499 es planifica l'estructura de la futura universitat, es decideix que tindrà una càtedra de medicina a la qual haurà d'incorporar-se l'ensenyament que fins llavors s'impartia a l'Escola de Cirurgia, la qual cosa convertia l'Estudi General en una de les primeres universitats amb una càtedra de cirurgia. A aquesta s'afegiria el 1501 una segona destinada a l'ensenyament de l'anatomia durant la primera meitat del curs i a l'estudi de medicaments simples o «herbes» en la segona. La primera càtedra va ser ocupada per Lluís Alcanyís des de la fundació fins que el 1504 va ser processat com a judaïtzant junt amb la seua dona per la Inquisició i reduït a presó durant tres anys. Uns anys en què va ser torturat físicament i moralment, fins a quedar tan destrossat que li van arrancar testimonis contra la seua esposa i finalment va ser cremat viu davant la porta dels Apòstols de la catedral el 25 de novembre de 1506.

La introducció el 1482 de la Inquisició castellana, a pesar de la resistència de les autoritats de la Corona d'Aragó, assegurava un eficaç instrument per a la política absolutista dels Reis Catòlics i per a la satisfacció de la seua inesgotable voracitat recaptatòria. La Inquisició va assetjar la minoria judeoconversa i amb ella una bona part de la burgesia il·lustrada, la destrucció de la qual va assegurar. Tot açò

converteix Lluís Alcanyís en una figura emblemàtica del seu temps. De res li van servir els serveis prestats a la Ciutat, a la mateixa corona en qualitat de metge del rei Ferran, o les manifestacions públiques d'adhesió a la fe catòlica per evitar el procés inquisitorial contra ell i la seua dona, Elionor Esparça.

Mentre que la seua dona va manifestar una imprudent afecció a certes tradicions del judaisme, no sembla que aquest fóra el cas de Lluís Alcanyís, tan devot cristià com ho va ser Joan Lluís Vives, si bé és cert que en algunes ocasions es va veure impel·lit a certes tradicions per raons familiars. El que està fora de tot dubte és la malvolença de les acusacions, fonamentada, com en molts processos més, en l'enveja dels mediocres i en la cobdícia que suscitaven els béns confiscats. No és un cas excepcional. Es tracta d'atacar el punt dèbil de persones rellevants pels seus mèrits o pel seu prestigi, cosa insuportable per a l'incomptable exèrcit dels mediocres sense escrúpols.

Cap placa, escultura o inscripció ens recorda el venerable nom d'aquest metge insigne a les depen-

**«CAP PLACA, ESCULTURA
O INSCRIPCIÓ ENS RECORDA
EL VENERABLE NOM
D'AQUEST METGE INSIGNE
A LES DEPENDÈNCIES DE
LA NOSTRA UNIVERSITAT»**

UN GARROFER EN RECORD DE LLUÍS ALCANYÍS

HOMENATGE AL PRIMER CATEDRÀTIC DE MEDICINA I CIRURGIA DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Lluís Alcanyís va ser una figura clau en la fundació de la Universitat de València el 1499. El passat mes de febrer, en un acte senzill però amb una forta càrrega de simbolisme, el rector Francisco Tomás i el catedràtic d'Història de la Medicina José María López Piñero van reivindicar la figura d'aquest metge valencià en un homenatge que el rector va definir com un acte de «recuperació de la memòria històrica de la nostra universitat».

El Jardí Botànic de la Universitat de València va ser el lloc elegit per plantar un arbre que a partir d'ara s'encarregarà de mantenir viu el record de Lluís Alcanyís, qui va ser el primer catedràtic de Medicina i Cirurgia d'aquesta universitat. En aquest sentit, el rector va afirmar que «és necessari mantenir viu el record d'Alcanyís, un dels fundadors de l'Escola de Medicina que al seu temps va ser una de les escoles fundacionals de la Universitat de València», alhora que posava la figura d'aquest metge com a «exemple i estímul» per a la comunitat universitària.

Els participants –entre els quals també es trobava Isaac Sananés, president de la comunitat jueva de València– van voler destacar també la simbologia de l'arbre escollit, un garrofer (*Ceratonia siliqua*), una espècie perenne, resistent i al mateix temps humil, «en representació de la personalitat de Lluís Alcanyís», segons va explicar Francisco Tomás. Isaac Sananés, per la seua banda, va explicar que per al judaisme «un arbre és símbol d'una civilització culta i com a ésser viu ens mostra que la memòria viva de Lluís Alcanyís comença a créixer».

■ UN METGE DESTACAT

Lluís Alcanyís (Xàtiva, 1440? – València, 1506) va fundar l'Escola de Cirurgia de València el 1478, «una institució d'avantguarda de l'Europa de l'època», segons López Piñero. En aquella data, Alcanyís ja s'havia guanyat una bona reputació com a examinador de metges, designat pel Consell de la Ciutat. El 1499, amb la creació de l'Estudi General, l'escola es va incorporar a la Universitat de València i amb ella Lluís Alcanyís, per a qui es creava la Càtedra de Medicina i Cirurgia. A més, Alcanyís va ser l'autor del primer llibre de medicina editat a la ciutat de València, *Regiment preservatiu contra la pestilència*, un tractat per combatre les plagues i epidè-

© Fotos d'aquesta pàgina: Miguel Lorenzo

mies que en aquella època feien estralls en la població.

Però aquesta tasca com a metge i professor d'Alcanyís, jueu convers al cristianisme, es va veure truncada per l'acusació de judaisme feta per la Inquisició que el va conduir a la mort a la foguera el 25 de novembre de 1506, de la qual s'han complert cinc-cents anys recentment. En aquest sentit, el professor José María López Piñero va pronunciar un dur discurs contra el fanatisme religiós del segle XVI que va arrabassar-li la vida a Alcanyís. «La llegenda rosada que envolta Isabel I no ens ha d'impedir recordar esdeveniments del seu regnat tals com la Inquisició, la sanguinària persecució dels conversos i l'expulsió dels jueus, que va significar la fi de la convivència pacífica entre cristians, jueus i musulmans que tants fruits científics ens va donar».

«ELS PARTICIPANTS VAN VOLER DESTACAR TAMBÉ LA SIMBOLOGIA DE L'ARBRE ESCOLLIT, UN GARROFER («CERATONIA SILIQUA»), UNA ESPÈCIE PERENNE, RESISTENT I AL MATEIX TEMPS HUMIL»

Piñero va llançar una pregunta al públic present: Quina hauria estat la trajectòria d'aquesta universitat sense les dèries del segle XVI? «Sense el fanatisme religiós i racista, encara vigent avui dia, Alcanyís hauria pogut continuar el seu treball», va afegir. El rector també va voler sumar-se a aquesta reflexió i va subratllar que les lluites entre religions encara són presents a l'actualitat, tot advocant a favor del diàleg i la convivència interreligiosa.

José María López Piñero, junt amb la seua esposa, Mª Luz Terrada Ferrandis, és a més el comissari de l'exposició «El llibre mèdic i biològic valencià», que es pot visitar a la Biblioteca Valenciana de Sant Miquel i els Sants Reis fins el 24 de juny d'enguany i que dedica part de la mostra a la figura de Lluís Alcanyís. Mai no és un mal moment per conèixer i acostar-se a aquest científic que va representar un paper tan important en la creació de la Universitat de València, però que, malauradament, fa temps que va caure en oblit.

ANNA MATEU

Periodista, redacció de MÈTODE

dències de la nostra universitat. Ni tan sols entre els grans metges recordats amb imatges i rètols amb els seus noms en el gran vestíbul de la Facultat de Medicina s'esmenta el seu primer catedràtic. No és molt donada la nostra universitat a conservar la memòria històrica dels qui la van fer. Si es fa alguna cosa és selectivament, no se sap ben bé amb quins criteris, i sempre de manera fràgil. Sé personalment el que és recollir i intentar salvar làpides i efígies desplaçades per dràstiques reformes dels edificis o depuracions «polítiques». Tan bé que hauria pogut figurar el senyor Lluís Alcanyís en aquell espai, amb Arnau de Vilanova, Ramón y Cajal, Melcior de Villena, Jaume Segarra, Joan Plaça, Lluís Collado i Andreu Piquer, que sí que es troben allí. Després de tot, el mateix Vives no va veure la seua memòria efigiada a la seua ciutat fins a tres-cents anys després de morir i no a la via pública, sinó a l'interior del claustre major de l'Estudi General, on va començar la seua formació acadèmica. I això va ser gràcies a la valentia del rector Josep Monserrat i Riutort, enfrontat a les més vils campanyes, orquestrades pels sectors més reaccionaris, de les quals dóna compte ben expressivament la premsa de l'època a qui desitge llegir-la. Gràcies a la seua enteresa s'alça al centre del claustre, des de 1880, l'estàtua massissa de bronze que va modelar Josep Aixà i que va fondre, un autèntic repte tècnic, Vicente Rius als tallers de La Primitiva Valenciana.

El passat 22 de febrer els estaments universitaris vam ser convocats pel rector, Francisco Tomás, al Jardí Botànic, encara que només una exigua representació vam poder en tal dia assistir a l'acte. Allí es va invitar també els residus de la comunitat israelita valenciana, al capdavant origen familiar d'un valencià, tan valencià com qualsevol de nosaltres i és possible que fins i tot més. Un origen que va ser aprofitat amb habilitat pels seus enemics per conduir-lo a la mort i per danyar per sempre la seua memòria.

Per això, com s'acostuma entre ells, per recordar les persones bones i que han afavorit els seus semblants, es va plantar un arbre en la seua memòria, tal com va idear Moshe Bejski al cèlebre Jardí dels Justos de Jerusalem. L'arbre triat no podia ser un altre que l'humil però tenaç garrofer. Un arbre que, en paraules del nostre rector, viurà per recordar, no la infàmia comesa sinó la benèfica aportació d'aquest il·lustre col·lega. Un arbre que ha de vigilar amb afecte el futur desenvolupament en pau i llibertat d'aquella la nostra universitat que Lluís Alcanyís va contribuir en tan gran mesura a crear. ☺

Daniel Benito. Conservador del Patrimoni Cultural, Departament d'Història de l'Art, Universitat de València